

Stockholm 25 november 2016

Till
Utbildningsdepartementet

Remissvar på ”Samordning, ansvar och kommunikation – vägen till ökad kvalitet i utbildningen för elever med vissa funktionsnedsättningar” (SOU 2016:46)

Riksförbundet Attention är en intresseorganisation för personer med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar (NPF) och deras familjer. Vi företräder personer med egna funktionsnedsättningar, anhöriga och personal som möter våra grupper inom t.ex. skola, vård, socialtjänst, arbetsförmedling och försäkringskassa. Bland våra medlemmar finns personer med ADHD, Aspergers syndrom, Tourettes syndrom, Språkstörning samt personer med nedsatt förmåga att läsa, skriva och räkna.

Vi har tagit del av utredningsförslagen och vill framföra följande synpunkter på betänkandet ”Samordning, ansvar och kommunikation – vägen till ökad kvalitet i utbildningen för elever med vissa funktionsnedsättningar” (SOU 2016:46).

Ur Riksförbundet Attentions synvinkel har utredningen tagit sig an väldigt viktiga frågor.

11.2 Definition av begreppet grav språkstörning

Attention anser att det är bra att begreppet grav språkstörning förtydligas. Men vi är tveksamma till den definition som utredningen föreslår, som innebär att termen grav språkstörning kommer att betyda något annat i skolans värld än internationellt och inom logopedin. Utredningen har också i sin undersökning kommit fram till att en betydligt lägre andel av alla skolbarn har grav språkstörning än vad som tidigare uppskattats, vilket innebär att färre elever får tillgång till den stödstruktur som nu föreslås.

11.5 Storleken på gruppen elever med grav språkstörning

I dag talar man om att ca sex procent av barnen förväntas uppvisa språkstörning från lättare till mer grav problematik. Uppskattningsvis har ungefär 1-2 procent av alla skolbarn grav språkstörning. Med anledning av det tycks utredningens undersökningsresultat vara förvånansvärt lågt.

När man talar om grav språkstörning har man tidigare angett att omkring 1-2 procent av barnen har en grav språkstörning, vilket innebär att svårigheterna finns kvar i vuxen ålder. Den siffra som utredningen har kommit fram till i sin undersökning är att ca 0,7 procent av det totala elevunderlaget har en grav språkstörning. Det är en siffra som är betydligt lägre än den som förekommer i gängse litteratur, och innebär att termen grav språkstörning kommer att betyda något annat i skolans värld än internationellt och inom logopedin.

Idag vet vi att många elever med språkstörning inte får den utbildning som de har rätt till och behöver för att kunna gå vidare till studier eller arbete. Därför är vi kritiska till denna snäva gräns för att få tillgång till förslagets stödstruktur. En alltför skarp gränsdragning kan leda till att en elev med språkstörning kan få stor hjälp med samordning och stöd, medan en annan elev med liknande svårigheter får kämpa på utan samma stöd i form av SAK-miljö, kontaktperson och regionalt nav i ryggen. Alla elever i Sverige har skolplikt, vilket innebär att alla elever måste gå till skolan oavsett hur väl skolan möter elevernas behov. Bara det är skäl nog till att kommunerna och skolorna måste se till att skapa förutsättningar för alla elever.

Språkstörning förekommer ofta tillsammans med andra utvecklingsavvikelser, till exempel tillsammans med neuropsykiatriska diagnoser som autismspektrumtillstånd och ADHD. Det betyder att man kan ha stora svårigheter med sin språkstörning, men ytterligare svårigheter på grund av ytterligare andra diagnoser. Vi ser att andra svårigheter och diagnoser kan behöva vägas in vid en målgruppsbedömning, men där språkstörningen är kärnan. Som i andra sammanhang behöver man se till elevens samlade behov.

Vi ser behov av att också elever med språkstörning och med stora svårigheter, men som inte faller in under utredningens definition av grav språkstörning också uppmärksammas. Vi vill uppmana regeringen att tillsätta en utredning för att se över hur skolsituationen ser ut för de elever som går i vanliga klasser och hur den kan förbättras. Vår uppfattning är att kunskapen om språkstörning generellt är låg inom skolans värld, vilket drabbar också barn som inte har grav språkstörning. Även deras rätt till en tillgänglig utbildning behöver tillgodoses och säkras.

13.2 Stöd från elevhälsa, studie- och yrkesvägledare och logoped

Attention tillstyrker utredningens bedömning. Att skolans personal har kompetens att skapa bra miljöer och ge adekvat stöd till elever är avgörande för elevens möjligheter att utvecklas i enlighet med målen. Logopeder har unika kompetenser som behövs på skolan. Att det på skolan finns tillgång till logoped är viktigt, men för att få en tyngd i ett sådant förslag vill vi betona vikten av att logopeden har skolkompetens och kompetens kring språkstörning. Dagens logopedutbildning behöver stärkas i det avseendet.

Mer kunskap om språkstörning hos lärare och skolledare är också viktigt, vilket Attentions medlemsenkät som genomfördes i slutet av 2014 visar. En stor andel av de svarande ansåg att det var det viktigaste eller bland det viktigaste för att höja livskvalitén för personer med språkstörning.¹

Att tillräcklig kunskap om grav språkstörning finns på skolan underlättar också samarbetet med vårdnadshavarna, vilket är en viktig del i arbetet med att ge eleven adekvat stöd. Många föräldrar inom Attention upplever att de själva måste arbeta hårt för att barnet ska få det stöd som det behöver och har rätt till. Det är en ordning som bidrar till en ojämlig skolgång och missgynnar elever som inte har föräldrar som kan eller orkar kämpa för något som bör vara en självklarhet. Eftersom språkstörning ofta är ärftligt kan dessutom föräldrarna ha samma svårigheter som barnet. Vår erfarenhet är att där det finns kunskap och förståelse fungerar samarbetet och stödet betydligt bättre.

Eftersom språkstörning ofta förekommer tillsammans med andra neuropsykiatriska diagnoser, är det viktigt att skolans personal också har kunskap om exempelvis ADHD och autism och

¹ ”Språkstörning – en okänd och missförstådd funktionsnedsättning” – En enkätundersökning som visar på vilket stöd som efterfrågas av personer med språkstörning och deras anhöriga. Riksförbundet Attention 2015-01-03.

hur undervisningen kan anpassas utifrån elevers olika behov och förutsättningar. Här ser vi behov av ökad specialpedagogisk kompetens inom det neuropsykiatriska området. Elevhälsans personal har inte alltid denna kompetens, vilket försvårar möjligheterna att skapa pedagogiska lärmiljöer för alla skolans elever.

Vi har också goda erfarenheter av arbetsterapeuter i skolan, bland annat från regeringsuppdraget *Teknikstöd i skolan* och projektet *Vägar till arbete*. Arbetsterapeuterna har ett dygnsperspektiv i sitt stöd till eleverna som ofta saknas inom den vanliga elevhälsan.

15 Elever med synnedsättning och ytterligare funktionsnedsättning

Elever med synnedsättning och ytterligare funktionsnedsättning har idag möjlighet att tas emot i specialskolan. Av utredningen framgår att dessa ytterligare funktionsnedsättningar kan handla om ADHD, rörelsehinder och intellektuell funktionsnedsättning. Vi vill med anledning av detta framhålla vikten av att skolans personal har kunskap att möta eleven och anpassa skolmiljön även utifrån andra funktionsnedsättningar eller svårigheter som eleven kan ha. När det gäller ADHD och andra neuropsykiatriska funktionsnedsättningar ser vi att det ofta saknas tillräcklig kunskap för att stödja elever med dessa diagnoser.

16 Hög kompetens och professionalism hos lärare och annan skolpersonal

Attention instämmer i utredningens bedömning att kompetensutveckling om grav språkstörning behöver prioriteras i de olika satsningarna. En sådan prioritering är nödvändig. Utredningen presenterar en svår skolgång för en stor andel elever med grav språkstörning. Även Attentions medlemsenkät som riktades till vårdnadshavare till barn med diagnosen språkstörning samt till personer med egen diagnos, visar på ett stort behov av ökad kunskap hos skolans personal om språkstörning. Ett kunskapslyft bland de pedagoger som idag finns i verksamheten behövs, liksom fler lärare, speciallärare och specialpedagoger med inriktning mot språkstörning.

Vi ser också att det fortsatt finns stora behov av ökad kunskap inom samtliga neuropsykiatriska diagnoser som vi representerar. Kunskap om en diagnos och anpassningar som gäller just den diagnosen är inte tillräckligt. Språkstörning förekommer ofta tillsammans med andra neuropsykiatriska funktionsnedsättningar som ADHD och autismspektrumtillstånd, vilket innebär att det även behöver finnas kunskap kring de diagnoserna och hur skolan kan göras tillgänglig. Idag visar flera studier på brister i kunskap om de neuropsykiatriska diagnoserna och hur skolan kan göras tillgänglig för dem.

18 Nav – ett sätt att organisera samverkan och få resurserna att följa eleven

18.2 Utredningens förslag om regionala nav

Attention tillstyrker och ser mycket positivt på utredningens förslag om nav för elever med grav språkstörning. Om navet kommer att fungera på det sätt som det är tänkt kommer det med stor sannolikhet innebära ökade möjligheter för elever med grav språkstörning samt möjligheter att få en adekvat skolgång nära hemmet. Vi tycker att det finns stora fördelar med att kompetensen kring språkstörning finns mer decentraliserad och kommer en mycket större andel elever till del. Det kommer också innebära stora lättnader för hela familjen, inte minst

på grund av att navet ska samordna insatserna från kommun och landsting. Ett koordinerande arbete där många familjer idag drar ett tungt lass.

Av förslaget framgår att naven ska göra en kartläggning av hur många elever inom målgruppen det finns inom regionen och var dessa befinner sig i skolsystemet, med syfte att kunna följa upp elevernas skolgång. Utbildningsalternativ eller på avsaknad av alternativ, vilken kompetens som finns och kompetensutvecklingsbehov ska också kartläggningen visa. Naven ska ha en samordnande roll och samordna insatserna från kommun och landsting. Naven ska också kunna ge stöd till skolan, skolans personal och elev.

Vi ser mycket positivt på dessa uppgifter. Men det är ett stort arbete med att skapa en organisation för dessa nav och få dem att fungera, och det är flera frågetecken som uppstår som det behöver utmejslas mer ingående beskrivningar kring. Därför vill vi framhålla vikten av löpande kvalitetsgranskning och uppföljning av dessa nav och hur de säkerställer kvalitén i elevernas skolgång, så att elevernas rätt till utbildning och stöd säkras.

18.3 En nationell överenskommelse och ett råd

Att en nationell överenskommelse träffas anser Attention är viktigt för att skapa bra förutsättningar i arbetet med att bygga upp dessa nav. Vi tror att det är avgörande att alla parter medverkar och samarbetar för att bygga upp dessa nav och få dem att fungera samt är införstådda med hur respektive part kommer att behöva bidra.

Av utredningen framgår att det bör framgå vilka parter som är delaktiga i arbetet på den regionala nivån, hur arbetet ska organiseras och vilka uppgifterna är för de regionala naven. Det ska också framgå att det i varje ingående kommun ska finnas en mottagare av information i form av personer ansvariga för dövhet eller hörselnedsättning respektive grav språkstörning. Det ska även framgå att alla parter som är delaktiga har rätt att kalla till möten och att alla då har skyldighet att delta. Utredningen föreslår också att ett nationellt råd inrättas för naven bestående av representanter för staten, landstingen och kommunerna, även de regionala råden ska vara representerade i rådet. Av överenskommelsen ska det framgå vem som administrerar rådets arbete.

Attention vill betona vikten av att överenskommelsen görs tydlig så att inget faller mellan stolar eller kan bli föremål för olika tolkningar.

18.5 Regionala nav för fler funktionsnedsättningar

Det framgår av betänkandet att utredningen har fått frågan om det är möjligt att inrätta regionala nav även för andra målgrupper. Attention ser ett stort behov av att regionala nav skapas även för elever med andra neuropsykiatriska funktionsnedsättningar. I dagsläget ser vi stora problem med många elevers skolgång, med psykisk ohälsa och sämre möjligheter på arbetsmarknaden som följd.

Elever med NPF är en stor målgrupp. Omkring 7–8 procent av eleverna har en neuropsykiatrisk funktionsnedsättning (NPF), till exempel ADHD eller autismspektrumtillstånd. Räknar man in även elever som har liknande svårigheter, men som inte uppfyller kraven för en diagnos, blir antalet ännu fler. Trots det är kunskapen överlag låg inom skolans värld om vikten av förståelse, bra bemötande och adekvata anpassningar och stöd för den här målgruppen.

Förutom vår egen medlemsundersökning, har flera rapporter det senaste året visat på svårigheter för elever med våra diagnoser och pekat på kunskapsbrister hos skolans personal. En kartläggning gjord på Karolinska Institutets Center of Neurodevelopmental Disorders (KIND) pekar på att fyra av fem lärare anser att de inte fått tillräcklig kunskap med sig från lärarutbildningen för att kunna bemöta och undervisa grundskoleelever med NPF. Av Skolverkets rapport "Tillgängliga lärmiljöer? En nationell studie av skolhuvudmännens arbete för grundskoleelever med funktionsnedsättning" (2016) framgår också att det finns brister i lärarnas kompetens om pedagogiska konsekvenser av funktionsnedsättningar.

Vi är övertygade om att regionala nav för fler målgrupper skulle öka måluppfyllelsen i skolan och bidra till att många fler skulle bli behöriga till gymnasieskolan. En sådan lösning för fler målgrupper skulle vara samhällsekonomiskt lönsamt.

19 Förändrad roll för SPSM

Attention tillstyrker att SPSM:s råd- och stödgivningsuppdrag utvidgas så att myndigheten även kan ge råd och stöd utifrån den enskilda elevens behov. Även att SPSM föreslås kunna ta initiativ gentemot skolhuvudmännen välkomnas. Att kontakten mellan skolan och SPSM alltid ska ske på skolhuvudmannens initiativ är inte alltid till fördel för eleverna. Vi har erfarenhet av att skolor inte kontakter SPSM exempelvis på grund av att man anser sig ha tillräckliga kunskaper. Att en skola anser sig ha tillräckliga kunskaper behöver inte innebära att kunskapen faktiskt finns.

Vi vill framhålla behovet av att SPSM kan vara en mer aktiv part även hos andra elevgrupper, exempelvis bland elever med andra neuropsykiatriska funktionsnedsättningar.

Attention anser, liksom utredningen, också att det är viktigt att resurscentret för grav språkstörning finns kvar.

Attention ser positivt på utredningens bedömning att SPSM:s råd- och stödverksamhet bör utvidgas till att gälla hörteknik, och vill påtala att exempelvis förbättrad akustik i skolan inte bara gynnar elever med dövhet och hörselnedsättning. Bra akustik är gynnsamt och viktigt även för elever med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar inkluderat elever med språkstörning. Det kan till och med vara avgörande för möjligheterna att orka vistas i skolan och klara inläring. Det innebär att sådan rådgivning också behöver komma dessa målgrupper till del.

20 Ökad flexibilitet och rätten till utbildning

Attention ser mycket positivt på att möjligheterna att skapa SAK-miljöer föreslås finnas i både grundskolan och i gymnasieskolan. Att sådant stöd finns att tillgå även i gymnasieskolan är viktigt och kan vara avgörande för möjligheterna att klara utbildningen. Vi instämmer också i utredarens bedömning att SAK-miljöer också ska kunna inrättas i förskoleklassen. Forskning visar att tidiga insatser är viktiga för att minska de negativa konsekvenserna av funktionsnedsättningar. Såsom framgår i utredningen på s. 277 kan exempelvis tidigt arbete med hörförståelse motverka problem med läsförståelse.

Gällande målgruppsbedömningen, se avsnitt 11.5 vår bedömning av att man måste se till elevens samlade behov.

Lagstiftningen ställer idag krav på Hällsboskolan att undervisande lärare har en speciallärarexamen, specialpedagogexamen eller motsvarande med specialisering mot grav språkstörning för att få undervisa elever med grav språkstörning. För att tillförsäkra eleverna en utbildning som de kan ta till sig, anser vi att samma krav bör ställas på lärare som undervisar elever med språkstörning i SAK-miljöer.

20.3 Elever med grav språkstörning ska få sin rätt till utbildning tillgodosedd nära hemmet

Att elever med grav språkstörning ska kunna få sin utbildning tillgodosedd nära hemmet anser Attention är grundläggande. Inget barn ska behöva flytta från hemmet bara för att den egna kommunen inte har kapacitet att erbjuda en tillgänglig utbildning. Vi välkomnar förslaget, men bedömer att uppbyggnaden av dessa nav och SAK-miljöer kan komma att ta tid, vilket innebär att övergångsfasen under uppbyggnadsskedet tills dess Hällsboskolan stänger sitt intag och lägger ned måste vara längre så att det föreslagna stödet faktiskt finns tillgängligt när de ändrade reglerna börja gälla. Om Hällsboskolan avvecklas för snabbt, riskerar elever med grav språkstörning falla mellan stolar.

Samtidigt vet vi hur elever kan fara illa på grund av att den vanliga skolan inte förmår eller av andra skäl inte lyckas skapa en skola med förståelse, anpassningar och adekvat stöd som ger elever förutsättningar att gå vidare till studier eller arbete. Utredningen om flexibel specialskola föreslog att elever med grav språkstörning ska tas emot i specialskolan om deras behov av en anpassad undervisningsmiljö inte tillgodoses i grundskolan eller grundsärskolan. En sådan definition öppnar upp för möjligheter i de fall skolsituationen inte fungerar för eleven. I dagsläget ser vi att en sådan möjlighet behöver finnas.

Idag är specialskolan tioårig i jämförelse med grundskolan som är nio år. Utredningen föreslår att elever med grav språkstörning inte längre ska tillhöra målgruppen för specialskola. Elever med grav språkstörning behöver mycket tid i lärandet. De behöver långsammare arbetstakt och tid för förberedelse och tillfällen till repetition. Utredningen menar att det inte finns behov av att införa ett tionde skolår för elever med grav språkstörning på grund av de regler som finns idag om att efter skolpliktens upphörande slutföra utbildningen under ytterligare två år, om eleven inte har nått upp till de kunskapskrav som minst ska uppnås samt möjlighet att gå om en årskurs på rektorns eller föräldrarnas initiativ. Attention förstår resonemanget, men anser att effekterna av en sådan förändring behöver följas upp.

20.4 Successiv avveckling av Hällsboskolan

Om möjligheten för elever med språkstörning att få en skolgång inom ramen för specialskolan tas bort, måste övergångsfasen vara så rejäl att det föreslagna stödet finns tillgängligt när det sker. Vi tolkar förslaget som att inget intag kommer att göras efter 1 juli 2018, vilket innebär att tillgången till specialskolan då upphör för elever med språkstörning. Att bygga upp en verksamhet såsom dessa nav inom den begränsade tiden kommer att bli en stor utmaning och måste föregås av en noggrann planering och bra process.

Attention anser att mer tid krävs innan Hällsboskolan kan avvecklas. Avvecklingen får inte ske, förrän stödstrukturerna finns på plats. Vi anser också att det är viktigt att den kunskap och erfarenhet som under lång tid byggts upp inom Hällsboskolan, kommer till användning på bästa sätt i kunskapsöverföringen till andra skolor och nav.

20.5 Riksgymnasium för elever med grav språkstörning

Attention tillstyrker utredningens förslag, men vill framhålla vikten av att elever med språkstörning så långt möjligt måste få chans att läsa den önskade gymnasieutbildningen på en plats nära hemmet. Möjligheterna att söka sig till ett nationellt gymnasium får inte inskränka på kommunens ansträngningar för de elever som inte vill eller kan flytta på grund av olika svårigheter. Sårbarheten hos den här gruppen är stor och många utsätts för stora utmaningar inom flera områden. Att flytta är för en del elever inte ett reellt alternativ, men för andra kan det fungera.

20.5.5 Möjlighet att överklaga beslut om mottagande vid RGD/GRH?

Attention anser också att beslut om mottagande vid ett riksgymnasium för elever med språkstörning måste kunna överklagas.

22 Ny utformning av skollagens bestämmelser om specialskolan

22.3 Ny tydligare målgruppsdefinition

Idag har endast en liten del av landets elever med grav språkstörning möjlighet att gå i specialskolan och det kan medföra att man i tidig ålder måste flytta från familj, syskon och kamrater. Det är ingen önskvärd lösning. Kompetensen och möjligheterna att anpassa skolmiljön utifrån individens behov måste finnas närmare hemmet. Vi ser därför mycket positivt på att staten är beredd att ta ansvar för att det ska bli möjligt genom förslagen om nav och möjlighet att skapa SAK-miljöer.

Men samtidigt vet vi hur elever kan fara illa på grund av att den vanliga skolan inte förmår eller av andra skäl inte lyckas skapa en skola med förståelse, anpassningar och adekvat stöd som ger elever förutsättningar att gå vidare till studier eller arbete. Utredningen om flexibel specialskola föreslog att elever med grav språkstörning ska tas emot i specialskolan om deras behov av en anpassad undervisningsmiljö inte tillgodoses i grundskolan eller grundsärskolan. En sådan definition öppnar upp för möjligheter i de fall skolsituationen inte fungerar för eleven. I dagsläget ser vi att en sådan möjlighet behöver finnas.

23. Ikraftträdande och övergångsbestämmelser

Som vi påtalat ovan anser vi att mer tid krävs innan Hällsboskolan kan avvecklas. Avveckling får inte ske, förrän stödstrukturerna finns på plats.

Ann-Kristin Sandberg
Förbundsordförande

Riksförbundet Attention – för barn, ungdomar och vuxna med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar